

Војне доктрине великих сила и могућност одбране малих земаља

УДК 355.02

Недељко Ћопић, генерал-потпуковник

Нагле промене у свету, у политичкој и војној сфери, смањиле су опасност од светског нуклеарног рата, али ће се према малим земљама чији се политички и укупни развој не буде подударао с интересима великих сила примењивати и даље најразноврснији притисци, укључујући и моделе агресије с нижим степеном ризика од проширења сукоба. Такви модели агресије, који су прерасли у доктрину сукоба ниског интензитета, већ су попримили карактеристике глобалности по циљевима и методама реализације. Изабрани модел и начин извођења агресије зависиће од регионалних и ширих интереса агресора, а посебно од политичке и укупне стабилности, међународне позиције и одбрамбене снаге малих земаља.

Мале земље, да би очувале независност, морају се организовати и развијати на демократским основама и савременим развојним програмима, уз усклађен однос и обавезе свих субјеката и потенцијала у одбрани земље. Посебно је значајно усвајање најповољније доктрине одбране, којом се регулишу значајна питања политике одбране и место, улога и задаци свих субјеката у одбрани. Оружане снаге малих земаља у одбрани од агресије и даље имају одлучујући значај, али морају да буду чврсто увезане са свим осталим субјектима земље у јединствен, жилав и отпоран одбрамбени систем.

У организацији оружаних снага тежиште треба да буде на изналажењу решења која обезбеђују брзу, ефикасну, разноврсну и за агресора непредвидљиву употребу ОС, а систем командовања треба поједноставити смањењем броја нивоа одлучивања, обезбедити брз проток и заштићеност информација и заснивати га на најоштријим критеријумима субординације и једностарешинства, као и на самоиницијативи команданата и њиховој потпуној одговорности.

Свет је у великом превирању, преуређењу и престројавању. Како таква кретања у међународној заједници утичу на војно-политичку ситуацију, она је предмет темељитих анализа и предвиђања најеминентнијих војних и других специјализованих институција, органа, тимова и стручњака. Такво интересовање за стање и развој војно-политичке ситуације у свету произилази из чињенице да се на основу њене спознаје може предвидети смер даљих кретања и посебно, питања везана за рат и мир.

Основне карактеристике и тенденције развоја војно-политичке ситуације

Неочекивани и нагли процеси и промене у свету, који су у политичкој и војној сфери попримили обележја планетарних размера, допринели су смањењу опасности од светског нуклеарног рата, али су, истовремено, изазвали бројна сучељавања и сукобљавање разноврсних и противуречних интереса. Иза њих, пре свега, стоје снаге и центри моћи који настоје да у новонасталим условима ојачају, задрже или стекну нове позиције, или да постојеће друштвене, а тиме и војно-политичке односе у регионалним и глобалним размерама мењају према својим интересима и циљевима.

У досадашњем развоју људског друштва ретко су се као у садашње време тако снажно испољавале супротне тенденције, разни контрасти, контраверзе и сукоби старих и нових вредности и схватања у вези с даљим развојем и судбином света. С обзиром на то, ниједан признати и објективни војни теоретичар не усуђује се са сигурношћу да процени ток будућих светских збивања на почетку наредног миленијума, посебно улогу војне силе у превазилажењу бројних друштвених и међународних односа. А таква процена је једна од основних претпоставки борбе за мир и отклањања узрока насиља којем би нека, посебно мала земља могла да буде изложена.

На светској сцени су два глобална процеса са суштински различитим тенденцијама. Један је *процес фрагментације* који се испољава кроз повећање броја националних држава уз тенденцију њиховог даљег повећавања, што свет чини још сложенијим. Други процес је *свеопште повезивање света*, засновано, пре свега, на економским-развојним потребама, које постају све значајније у односу на политичке и војне потребе. Процес повезивања света доприноси смањивању постојећих идеолошких и других разлика, па чак и поступном усклађивању укупног друштвеног и политичког развоја.

С обзиром на велике могућности савремене техничко-технолошке револуције, сазнање да без развоја малих и слабије развијених држава развијене земље не могу да граде своју развојну стратегију на виталним и дугорочним основама, као и на све јасније опредељење за хуманизацију односа између држава и народа, може се очекивати да преовлада процес повезивања света у правцу стварања основних претпоставки за конституисање тзв. светског друштва лишеног рата, претњи и разноврсних притисака, посебно према малим и слабије развијеним земљама, које су најшира хетерогена групација у погледу економске развијености, идеолошке и политичке оријентације и одбрамбене моћи.

Међутим, измењени однос снага у свету, који је још увек у процесу коренитог мењања, а пре свега нестанак биполарне равнотеже на глобалном плану, тежња неких великих сила за развојем нових односа на основу мултиполарности, као и упорно настојање једине суперсиле да пресудно ојача свој утицај на светска збивања, бременити су многим

противуречностима. Отуда опасност да оне у 21. веку прерасту у конфронтације и сукобе, оштрије и по последицама трагичније од оних који су се дешавали у другој половини 20. века.

Аргументи за ту хипотезу јесу промовисање победника над Варшавским уговором и бившим СССР-ом, историјски непримерено настојање да се прошири НАТО, бројна кризна жаришта у свету (тренутно око 50), при чему се Балкан третира као „кључни дестабилизујући фактор у Европи“, огромни арсенали нуклеарног и осталог најсавременијег наоружања, интензиван развој нових генерација оружја и разноврсни притисци на мање и слабије развијене државе ради мењања њихових друштвених система, слабљења економске и војне моћи и тежње за стварањем што повољнијих позиција за одлучујући утицај на њих.¹ У вези с тим, намеће се питање да ли је садашњи свет, на прагу 21. века, на историјској раскрсници и на прелазу у нову епоху која ће бити епоха мира, или је то само једна од етапа смањеног ризика од рата ширих размера, узрокована привременим самозадовољством „победника“ и прикупљањем снаге „пораженог“.

У појединим деловима света, укључујући и Балкан, још има много набоја и драматичних сукобљавања која су опасност по мир. Велике силе су спремне да одржавају мир само уколико се постојеће стање подудара са њиховим интересима. Разним економским, финансијским, технолошким и политичко-војним мерама оне ће настојати да за себе вежу што више малих земаља, па чак и да их помажу док имају одлучујући утицај на њих. Али, кад год нека мала и слабије развијена држава покаже намеру да се супротстави неравноправном односу, може се очекивати укључивање свих облика притисака и моћи да јој се наметне воља јачег.

Војне доктрине великих сила се прилагођавају новонасталим променама и односу снага у свету, мада, у суштини, у већини развијених земаља још увек имају основне карактеристике из периода „хладног рата“.

Нуклеарне доктрине за сада нису значајније мењане. Оне и даље постепено губе некадашњу актуелност и више служе као средство за застрашивање, али се чине покушаји да се и у оквиру њих изнађу модалитети који ће у случају нуклеарног рата обезбедити сопствено

¹ Још два значајна аспекта се негативно испољавају на безбедност СР Југославије. Први је перманентно настојање дела развијених земаља Запада да, руководећи се циљевима своје глобалне и регионалне политике и стратегије и непосредним интересима према нашој земљи, умање њен значај и позицију самосталне државе, при чему користе постојеће противуречности с ослоном на део опозиције, интензивну обавештајно-дипломатску и психолошко-пропагандну подривачку делатност, економске и друге тешкоће и разноврсне притиске и уцене. Други аспект угрожавања безбедности земље јесте чињеница да се она, после распада претходне Југославије, нашла у сложенијем непосредном окружењу, у којем постоје нове државице, без историјског искуства, традиције и самосталности, које ће моћи да опстану само ако буду следиле туђе интересе, укључујући и оне који су срачунати на слабљење СРЈ и угрожавање њене безбедности.

преживљавање. Стога постоје бројни програми, студије и пројекти који су покушај да се изнађе најефикасније и најрационалније решење. Међутим, веће промене за сада не треба очекивати, јер су оне везане с енормно високим трошковима, које је тешко обезбедити и правдати.

Конвенционалне доктрине као резултат динамичког развоја материјално-технолошког чиниоца и даље се усавршавају, пре свега, увођењем конвенционалних средстава велике убојне и разорне моћи, која је приближна нуклеарним средствима мање снаге. У тим доктринама све више се наглашава развој модела који, уз коришћење најсавременије информатичке и управљачке технологије и примену савремене логистичке подршке, омогућава веома брзо преношење ратних дејстава на територију противника, високу офанзивност и темпо напада и већу дубину и брзину маневра, при чему ваздушна компонента има све већу улогу и значај.

Када су у питању мале земље, према њима ће се и даље првенствено примењивати *модел агесије са нижим степеном ризика од проширења сукоба*, које чине новије модалитете војног интервенционизма у комбинацији с мноштвом разноврсних метода и поступака. У суштини, реч је о вишеструкој политичкој, психолошко-пропагандној и војнодоктринарној рационализацији да би се за најкраће време и уз што мању употребу војне силе остварио постављени циљ и избегла међународна квалификација агесора.

Такви модели агесије прерасли су у *доктрину сукоба ниског интензитета*, која је већ попримила карактеристике глобалности због претензија на простор, циљева и метода реализације, па војни футуролози процењују да ће она још дуго бити основна ратна доктрина у оперативној примени и један од основних чинилаца у разрачунавању великих и моћних са слабијим и мањим земљама. Као таква, та доктрина има све карактеристике агесије, јер је првенствено усмерена на недемократске и насилне промене политичког понашања оних субјеката међународне заједнице који се залажу за равноправне међународне односе, што често не одговара интересима појединих великих сила. При свему томе није толико важно да ли ће у конкретној примени „доктрине сукоба ниског интензитета“ према некој земљи преовладавати неоружани или оружани облици агесије.

У примени „доктрине сукоба ниског интензитета“ против малих земаља посебно су значајна „дејства са дистанце“, чија су суштина темељито планирани, припремљени и изведени изненадни напади – удари на виталне војне и цивилне објекте, и то, начелно, без уласка снага агресора на територију земље, која је нападнута. У условима повећаних борбених могућности оружаних снага бројних земаља, пре свега ваздухопловних, поморских и ракетних, као и све већих могућности за примену изненадних удара и њихових ефеката, уз релативно мале губитке агресора, наведеним дејствима придаје се велики значај, што

упућује на закључак да ће их у будућности знатно више примењивати не само велике силе већ и друге земље које имају одговарајуће снаге и савремену војну технику.²

Могући модел и начин извођења агресије на мале земље

На основу досадашњих искустава и сазнања, сасвим је извесно да се изабрани модел и начин извођења агресије на неку земљу може очекивати на основу једне од наведених доктрина или њиховог комбиновања. Када су у питању поједине мале земље, изабрани модел агресије зависиће, пре свега, од њихове политичке и укупне стабилности, међународне позиције и одбрамбене снаге, као и од испољених регионалних и ширих интереса агресора. Сада се у основи користе два основна модела агресије на мале земље.

Први модел је из „доктрине сукоба ниског интензитета“, са свим новинама које су у њу уведене, а чини најнижу варијанту операционализације постављеног циља. За време поделе света на блокове (НАТО и ВУ) тај модел се првенствено примењивао у областима у којима сфере утицаја нису биле јасно дефинисане и у којима је низак степен развијености земаља стварао идеалне услове за мешање са стране. Сада се примена тог модела проширила на сва кризна жаришта у свету, укључујући и Европу, јер је после распада Варшавског уговора и СССР-а умањена опасност од проширења сукоба или нуклеарног рата.

У примени тог модела у првој фази ће се претежно користити најразноврснији облици притисака који су усмерени на:

1) што већу, а по могућности и потпуну изолацију, компромитовање, осуду и исцрпљивање земље објекта напада на међународном политичком, економском и војном плану све дотле док она не остане сама, без поузданих савезника и подложна разним унутрашњим немирима и превирањима;

2) предузимање свих могућих мера из познатог арсенала специјалног рата, не само извана, већ посебно изнутра, јер су оне разорније по укупну стабилност државе према којој се примењују;

3) обезбеђење осуде нападнуте земље у широј међународној заједници, а по могућности и у Организацији уједињених нација;

4) стварање немира у земљи и подстицање на побуну припадника националних мањина, деструктивних снага, и других.

Ако све то не буде довољно, приступа се извођењу снажних удара са дистанце по виталним војним и цивилним објектима, уз довођење снага КоВ и РМ и претњу оружаном агресијом ширих размера. Наведеним мерама, без употребе или уз селективну употребу дела оружаних снага, настојаће се да држава објектат напада промени своје понашање

² Не рачунајући државе чланице НАТО-а, још око 40 земаља у свету поседује офанзивне авионе последње генерације, најсавременије врсте тенкова, артиљерије и подморница, а око 20 држава и балистичке ракете.

и прихвати услове које диктирају актери тзв. новог светског поретка,³ уз истовремено спречавање међународне осуде за акте агресије.

Уколико се помоћу наведеног модела агресије не оствари постављени циљ, примениће се, већ више пута опробан и примењиван, *модел оружане агресије из оквира „конвенционалне доктрине“*, који карактерише масовна употреба оружаних снага агресора или мултинационалних снага, са свим битним обележјима савременог „блицкрига“, чије је најпотпуније оличење напад на Ирак 1991. године.

Директно ангажовање оружаних снага неке велике силе или коалиције држава у оружаној агресији најчешће ће уследити ако снаге оружане побуне у земљи жртви агресије, уз могућност ангажовања оружаних снага једне или више суседних земаља које имају одређене претензије према нападнутој држави, не обезбеде остварење постављеног циља агресије. Оружана агресија би се изводила комбинованим снагама кроз више операција и етапа.

Сигурно је да би се прво масовно употребиле ваздухопловне снаге и крстареће ракете по објектима који имају посебни значај ради дезорганизације функционисања виталних цивилних и војних структура, и наношења губитака главним снагама браниоца. Дозирање обима и интензитета дејстава ангажованих снага ратног ваздухопловства зависиће од политичког понашања нападнуте земље, односно од њене спремности или неспремности да прихвати постављене услове. У вези с тим, ваздухопловна операција би се вероватно изводила по етапама, које би се операционализовале кроз тзв. упозоравајуће, обезглављујуће и разарајуће ударе.

Операција копнених и поморских снага агресора изводила би се уз снажну и непрекидну ваздухопловну подршку, координирано са дејством снага оружане побуне и, евентуално, оружаним снагама неких суседних земаља, посебно у првим етапама агресије.

За извођење оружане агресије на мале земље велике силе поседују у миру респективне, врхунски опремљене и увежбане готове снаге, које се могу брзо и без мобилизације ангажовати у било којем региону, простору и континенту, због чега су и добиле назив „снаге за брзо реаговање“, „покретне снаге“, и слично. Организацијска структура тих снага већ је таква да омогућава тзв. модуларност, под којом се подразумева истовремено ангажовање мањих састава у више кризних жаришта а да то не утиче на ефикасност командовања, флексибилност и брзо прегруписавање снага за њихово ангажовање према процењеним потребама.

На основу наведеног, за мале земље, међу којима је и СРЈ, веома је значајно да спознају узроке и могуће моделе агресије великих сила и да, на основу тога, изналазе одговарајућа концепцијска, доктринарна,

³ Иако се идеја о „новом светском поретку“ приписује америчком председнику Џорџу Бушу, познато је да је визију „новог светског поретка“ прокламовао Хенри Кисинџер у интервјуу новинару Рестону, а међу првима је описао и критиковао ту концепцију проф. др Мирослав Печујлић у часопису „Савременост“ још у јануару 1975. године.

оперативно-стратегијска и друга решења ради ефикасности сопственог одбрамбеног система и успешног супротстављања свим облицима нарушавања своје безбедности и територијалног интегритета.

Могућности одбране малих земаља у савременим условима

С обзиром на то да војно-политичка ситуација значајно утиче како на општу безбедност у свету, тако и на безбедност сваке земље, њеним праћењем, правилном проценом и уочавањем промена може се доћи до закључака о степену сопствене безбедности и мерама које треба предузети ради одбране земље. Без обзира на то колико је нека велика или регионална сила моћна, она не може са сигурношћу рачунати на то да ће угрожавањем безбедности малих земаља остварити постављене циљеве, јер у свету, упоредо с јачањем војне моћи, јачају и процеси који ту моћ спутавају и ограничавају. У тој непрекидној борби између снага мира и рата побеђује онај ко боље спозна и проникне у суштину светских збивања и на најбољи начин искористи све могућности које постоје за остваривање сопствених циљева.

У ратовима вођеним у прошлости нису увек побеђивали јачи и моћнији, већ они који су у конкретним историјским условима били више дорасли времену у којем живе. Према томе, како раније, тако и сада, мале земље се могу успешно бранити и одбранити од разних притисака и оружане агресије, али је за то потребно да се уложи много знања и напора у организовање и припремање државе и оружаних снага. Истина, те припреме су много сложеније и комплексније него у ранијим историјским епохама, али се могу успешно спровести и непрекидно дограђивати.

Са становишта очувања самосталности, мале земље имају перспективу само ако су способне да се организују и развијају, на демократским основама, на основу савремених развојних програма и усклађених односа и обавеза свих субјеката који на то могу да утичу. То подразумева да морају да обезбеде ефикасност функционисања државе у свим сферама друштвеног, политичког, економског, информативног, образовног и одбрамбеног организовања, укратко – морају да буду стабилне. То је основно полазиште и претпоставка за њихов опстанак као самосталних, међународно признатих и уважаваних субјеката.

Друго, мале земље морају да буду активни и доследни учесници у решавању свих међународних питања и проблема, и да се залажу да се приликом њиховог решавања поштују међународне моралне и правне норме, повеле ОУН и слобода свих земаља, без обзира на њихову снагу, величину и идеолошку опредељеност.

Треће, за мале земље посебно је значајно да не остану усамљене, и зато треба да се укључују не само у разне међународне организације већ и у конкретне савезе, укључујући и одбрамбене, и да на тај начин увек обезбеђују поуздане пријатеље и савезнике.

Ради ефикасности одбрамбеног организовања неопходно је да се на нивоу државе чврсто увезују и координирају послови између одређених

цивилних и војних субјеката, посебно на обавештајно-безбедносном плану, али и у областима које су значајне за одбрану, као што су дипломатска, војноекономска, индустријскопроизводна, развојна, информативна, образовна, правосудна и друге области. На тај начин ствара се јединствен и рационалан превентивно-заштитни механизам, који је знатно отпорнији на све врсте угрожавања безбедности малих земаља у односу на класична решења. Тиме се, уједно, оружане снаге растерећују дела послова и обавеза које и иначе не могу саме ефикасно да решавају, прате и процењују, а војно руководство добија редовније и поузданије информације, закључке и ставове од државног руководства о најважнијим питањима из домена безбедности и других области значајних за одбрану.

Устав и закони у области одбране малих земаља морају да буду савремени и јасно дефинисани, и да обавезују све државне структуре, организације и грађане. Тиме се обезбеђује могућност да се доктринарни концепт одбране земље на најпотпунији начин спроводи, стално усавршава и остварује у пракси. Посебно је значајно да устав и законе у области одбране прихвате сви политички субјекти у земљи, јер то јача стабилност и обезбеђује континуитет одбране, а не да се они оспоравају или мењају само зато што је нека друга политичка структура дошла на власт, јер је то погубно и за одбрану земље у целини и, посебно, за оружане снаге. Укратко, оружане снаге морају да буду изван текућих политичких догађања. Оне посебно не би смеле да буду предмет било каквих политичких манипулација, оспоравања и запостављања, јер се то негативно одражава на њихову спремност, јединство и одлучност у обављању задатака у миру и рату.

Поред наведеног, за мале земље је посебно важно да се на основу ангажовања већине државних институција усвоји најповољнија доктрина одбране као основни документ којим се, зависно од генералних опредељења и достигнућа сваке земље, регулишу најзначајнија питања политике одбране и место, улога и задаци свих њених субјеката. На основу тако донетог и усвојеног документа, израђује се и доноси документ који има стратегијски значај, а којим се ближе регулишу основна концепцијска опредељења, обавезе, задаци и функције како оружаних снага, тако и свих осталих субјеката у одбрани.

Тако значајним документом треба да се обезбеде најшире могућности за одбрамбено организовање сваке земље. Документ треба да буде усклађен са доминантним ратним доктринама у свету, и да буде заснован на достигнућима развоја ратне технике, на сопственим и другим савременим искуствима везаним за вођење рата у целини и, посебно, оружане борбе, на историјском наслеђу, укупним материјалним могућностима, људском чиниоцу и његовој вољи и мотивисаности за одбрану итд. То значи да је за мале земље најбоље решење да својим уставним, законским и доктринарним решењима обезбеде да се у одбрани од агресије максимално ангажују сви људски и материјални потенцијали земље, тј. сваки грађанин, без обзира на националност, пол, узраст и

политичка и верска убеђења. Тако широко постављена одбрана причињава агресору небројено много најразноврснијих проблема, које, без обзира на велику оружану силу, неће моћи да разреши. При свему томе, треба разбијати нека ранија схватања и концепте о активној и пасивној одбрани, јер је, у суштини, сваки вид отпора агресору активан, било да се он изводи оружаном борбом или на неке друге начине, који у одређеним ситуацијама могу по агресора да имају последице равне отпору оружаном борбом.

И искуства из ратова вођених у новијој историји указују да разни видови и облици отпора становништва агресору имају све већи значај, па би мале земље то искуство требало максимално да уважавају и користе у случају агресије. Истовремено, то подразумева да агресору треба пружати најразноврсније врсте отпора и на територији коју је привремено запосео, али и на територији његове земље, а за то сада постоје знатно веће могућности него у ранијем периоду.

На основу наведеног, може се закључити да мале земље, при избору најповољнијег модела стратегијске доктрине, не би смеле некритички да копирају друге, посебно велике силе, већ би требало да примењују стратегију у којој се у највећој мери комбинују не само војни елементи као у традиционалним типовима војних стратегија већ и мноштво других елемената борбе и отпора. Примена такве стратегије, поред наведеног, омогућује малим земљама да надоместе агресорову надмоћност у техници и наоружању, да ангажују свеукупне потенцијале земље, што не могу класичне стратегије, да се после губљења дела простора, пружањем отпора, сачува његов континуитет и континуитет оружане борбе и, на крају, да се избегне подметање главних снага браниоца под удар првог стратегијског ешелона агресора, који је најжешћи и којим агресор настоји да у што краћем року одлучујуће утиче на исход рата и остварење својих циљева.

Избор најповољнијег модела војне организације малих земаља

И поред примене наведених доктринарних решења у одбрани од агресије оружане снаге малих земаља и даље имају одлучујући значај. Избором најповољнијих концепцијско-доктринарних, теоријских, организацијско-функционалних решења и комбинованог облика оружане борбе оружане снаге се чврсто увезују са свим осталим субјектима земље у јединствен, жилав и отпоран одбрамбени систем, у којем се оружаним снагама знатно повећавају оперативне, борбене и укупне могућности. То је и у новијој историји ратова непобитно потврђено, без обзира на политичко уређење и идеолошко опредељење земаља које су биле принуђене да воде ослободилачке и одбрамбене ратове применом сличних доктринарних решења.

Будући да је безбедност земље најважнија државна обавеза, оружане снаге се не могу дефинисати према превазиђеним законским решењима и стању у државној каси, већ према стварним потребама

одбране, које се стално морају усклађивати с актуелном војно-политичком ситуацијом у окружењу. Која земља то не схвати не може рачунати на поуздану одбрану у случају агресије. Међутим, не треба потценити веома значајан утицај укупних економских могућности неке земље на избор најповољнијег модела војне организације, посебно на величину оружаних снага, њихову структуру и техничку опремљеност. Од тих могућности умногоме зависи и каква ће бити *концепција (модел) оружаних снага*, и да ли ће оне бити професионалне или ће се тежишно заснивати на војној обавези.

Чисто професионалну војску сада у свету мало ко жели, укључујући и велике економски јаке земље, јер су оне скупе, склоне отуђивању од народа, у просеку, за 10 – 15 година старије су од људства оружаних снага чија је попуна заснована на систему војне обавезе, знатно се усложњава обука и мобилизација ратних оружаних снага ако се предвиђа њихова већа бројна величина, постоји већа склоност ка разним девијацијама, недициплини, бављењу собом итд. Зато у свету преовладава мишљење да оружане снаге треба конципирати на складном односу професионалних војника, војника по уговору, војника на одслужењу војног рока и резервног састава. На тај начин се отклањају или знатно ублажују наведени проблеми код професионалних оружаних снага, обезбеђује флексибилност попуне и њено усклађивање с актуелном војно-политичком ситуацијом и процењеним степеном угрожавања безбедности земље. Истовремено, на тај начин попуне оружаних снага обезбеђује се широка база оспособљених војних обвезника за попуну, како почетну, тако и у току свих периода рата. Та искуства су за мале земље, посебно за оне које су изван постојећих војних блокова и савеза, вишеструко значајна, јер се њиховом применом обезбеђује најпотпунија реализација усвојених доктринарних решења, оспособљеност становништва за одбрану, потребан људски потенцијал и попуна оружаних снага на основу најрационалнијих и јефтинијих решења за државу и оружане снаге.

Приликом опредељивања за најповољнији модел оружаних снага веома је значајно да се изабере и најповољнији *модел командовања* на свим нивоима државног и војног организовања. Мале земље морају да пронађу поједностављен, ефикасан и отпоран систем командовања оружаним снагама и у оквиру оружаних снага, а пожељно је да се он заснива на истим или што сличнијим организацијским и другим решењима у миру и рату. У таквом систему командовања за мале земље је посебно важно да на највишем стратегијском нивоу нема никаквих трансмисија и посредника у командовању између врховног команданта и начелника генералштаба оружаних снага, односно између врховне команде, која треба да постоји у миру и рату, и генералштаба оружаних снага, који је саставни део врховне команде, јер без њега она не би могла да функционише. Дакле, систем командовања мора да буде јасно дефинисан, јединствен и бескомпромисан.

У оквиру оружаних снага, организација система командовања мора да се заснива на најстрожим критеријумима субординације, једностарешинства и одговорности, и на могућностима за испољавање потпуне самоиницијативе команданата и командира. Систему командовања који је заснован на таквим критеријумима неопходна је усклађеност права и обавеза надлежних старешина, јер уколико они нису у корелацији, систем командовања, као сложени систем, не може ефикасно да функционише и објективно да процењује способност и одговорност најодговорнијих старешина на командним дужностима.

Организација система командовања у најнепосреднијој је вези са организацијским решењима и структуром оружаних снага. Уколико та организација није задовољавајућа и ако је прегломазна, систем командовања биће сложен, инертан и недовољно рационалан и ефикасан. И то је један од основних разлога што се *организацији оружаних снага* у свим армијама света посвећује велика пажња. Тежиште у истраживању и развоју организације на изналажењу је решења у којима ће оспособљеност оружаних снага за брза маневарска, ударна и ефикасна дејства моћи најбоље да се изразе. Код малих земаља све више преовладава мишљење да је за операционализацију наведених тежишта најподеснија корпусна организација, при чему је она код неких земаља и највиши облик војног организовања, уместо армија, које се као прегломазне укидају, и дивизија, чија је организација застарела. Таквим решењима смањује се број нивоа командовања, повећава његова ефикасност и наглашава утицај и одговорност генералштаба за укупно стање и борбену готовост оружаних снага.

За мале земље чије се оружане снаге заснивају на систему војне обавезе, а такве су у већини, посебан проблем је *мобилизација ратне армије*, која се, с обзиром на нарасле могућности потенцијалног агресора, мора обавити правовремено и квалитетно. Због тога, мобилизација оружаних снага малих земаља има стратегијски значај, јер оне, за разлику од великих сила, нису у стању да у миру држе јаке снаге способне да се одупру агресору. Зато приликом решавања мобилизацијске проблематике треба изналазити решења у којима се знатно смањује, па чак и прескаче фаза развоја на оперативном, а у заграничном простору и на тактичком нивоу. На тај начин се мобилизацијским развојем умногоме обезбеђује и почетни оперативни развој оружаних снага, чиме се и проблем оперативне покретљивости поставља у другој форми у односу на доктрине великих сила. У пракси, то значи да мобилизацијске просторије треба одредити што ближе рејонима употребе јединица или у њима, јер се тако лакше обезбеђује приоритетна попуна, а динамика мобилизације и оперативног развоја селективно се подешавају према очекиваном времену наилаaska и напада снага агресора.

Веома је важно за мале земље да уставним поставкама и законским решењима дефинишу обавезе државних органа (од општине до највишег

нивоа), институција система и грађана у припреми мобилизације и мобилизацији, јер оружане снаге саме, без укључивања тих органа, институција и грађана, не могу успешно и правовремено да је изврше. Та чињеница је навела многе земље да питање мобилизације третирају као прворазредну државну обавезу и да веома оштро санкционишу све учеснике који у том систему не обављају свој део задатака.

Мобилизација оружаних снага и даље ће се заснивати на територијалном и производном принципу, али све веће груписање квалитетних војних обвезника у урбаним срединама, које се непрекидно развијају и шире, усложњава мобилизацију и све више наглашава потребу да се попуна људством и ТМС из тих средина тежишно обавља на производном принципу, који се показао као поузданији и ефикаснији, јер је војне обвезнике лакше пронаћи и уручити им позив за мобилизацију, људство се међусобно познаје, што је за ратну јединицу важно, итд. Мобилизацијом се оружане снаге доводе у стање потпуне спремности за обављање ратних задатака, али проблем њихове попуне се тиме не решава, јер се оне морају непрекидно попуњавати и све време трајања рата, а то је у садашњим условима знатно теже обезбедити него у ранијим периодима. За то постоји неколико основних разлога:

1) ратна попуна је директно условљена губицима, који су у савременим условима, када се оружана борба води средствима све веће разорне моћи из све три димензије (копно, море, ваздушни простор, па чак и космос) знатно већи него у ранијим ратовима;

2) агресор има више могућности да за краће време овлада деловима територије нападнуте земље, па се не може рачунати на масовнију попуну оружаних снага са тих делова територије;

3) појава пацифизма, разних верских секти и других покрета који су против оружаног облика супротстављања агресору све више негативно утичу на квантитет и квалитет попуне;

4) агресор поседује моћна и разноврсна пропагандна средства и средства за застрашивање становништва, која ће масовно и синхронизовано користити за слабљење морала и сламање воље народа за отпором.

Све ће то, уз демонстрацију војне силе и најсавременије борбене технике, као и уз примену репресалија и поданички однос и служење агресору разних киселинских елемената, утицати на део становништва и његову одлучност да се употребом оружја супротстави агresiји.

То указује да су се задаци везани за мобилизацију и попуну оружаних снага значајно усложнили, и да мале земље тој проблематици морају посветити највећу пажњу, не само на плану законског и нормативног регулисања, већ и у непосредној припреми државе, оружаних снага и целокупног становништва.

Када је реч о техничкој модернизацији, општа обележја техничко-технолошког развоја у савременим условима посебно карактерише динамичан развој технологија наоружања и војне опреме. Бројна научна

открића у фундаменталним истраживањима која се примењују у развоју и производњи нових технологија (нуклеарна, космичка, технологија нових материјала, микроелектроника, биотехнологија итд.⁴) омогућили су скоковите промене у квалитету савремених система оружја, а тиме и у могућностима оружаних снага великих сила. Према томе, савремени научно-технички развој није само показатељ економског просперитета неке земље већ и моћно средство политичке, економске и војне моћи, који се користи као значајан елемент испољавања силе и нових облика доминације и потчињавања малих и недовољно развијених земаља.

У савременом процесу развоја посебан значај имају технологије сензора способних да „осете“ и пренесу физичке величине ниског интензитета, као и информациона технологија и технологија нових материјала, укључујући погонске и тзв. егзотичне материјале. Суочене с таквим научно-техничким развојем у свету и коришћењем тих достигнућа за политичко, економско и војно потчињавање, технолошки недовољно развијене земље, углавном мале и изван постојећих мултинационалних војних савеза, чија је безбедност и највише угрожена, морају да траже нове могућности и облике за организовање, како би се њихова технолошка зависност што мање одражавала на њихов политички суверенитет.

Ниједна мала и слабије развијена земља у оквиру модернизације својих оружаних снага није у стању да сама развије и уведе савремене системе, јер су они и сувише скупи, али зато мора да има неопходни минимум савремених борбених система да би могла ефикасно да се супротстави агресору. То значи да мора, на основу приоритетног и селективног приступа да развија властите технологије и капацитете, и да, што је могуће више сарађује с осталим земљама, како би обезбедила барем основне техничке претпоставке за супротстављање агресору. Јер, успешна одбрана од неких савремених облика агресије скоро је незамислива без одговарајућих савремених ракетних, електронских, ваздухопловних и других система. Према томе, питање техничке модернизације оружаних снага малих земаља наметнуто је укупном сложености војно-политичке ситуације и опасностима по њихову безбедност, као и развојем доктрина потенцијалних агресора. Она је, истовремено, нужен услов материјализације одбрамбене политике тих земаља и места и улоге оружаних снага у концепцији одбране.⁵

Да би оружане снаге малих земаља могле да обаве своју основну улогу у одбрани од агресије морају да имају квалитетан и оспособљен *старешински кадар*, а у вези с тим и одговарајући систем војног школства. На основу реалних процена да ће се мале земље у евентуал-

⁴ Видети: Живко Лукић, *Доктринарно правило Копнене војске САД – ФМ 100-5*, „Војно дело“, бр. 1-2/1994, стр. 165.

⁵ Из тих разлога и наша земља, без обзира на све проблеме и тешкоће са којима је суочена, техничкој модернизацији Војске и даље мора придавати највећи значај јер је она у најнепосреднијој функцији реализације нашег стратешког концепта одбране и основни захтев високе борбене спремности Војске Југославије.

ном рату најчешће суочавати с технички најсавременије опремљеним оружаним снагама агресора, које су, уз то, и врхунски оспособљене и увежбане, од старешинског кадра се тражи да, поред непоколебљивог патриотизма, буде врхунски стручно оспособљен за успешно вођење и командовање јединицама у најсложенијим стратегијским, оперативним и тактичким условима. Због тога би мале земље требало да имају рационалан, савремен, конкретним условима прилагођен и ефикасан систем школовања старешинског кадра, пре свега за тактички и оперативни ниво командовања, а по могућности и за највиши стратегијски ниво. Будући да је школовање и обезбеђење квалитетног старешинског кадра скупо, за мале и сиромашније земље веома је важно да у војним школама школују само профиле кадра који се не могу добити из грађанства, а остали кадар да обезбеђују из одговарајућих школа и факултета у земљи. Такав систем попуне кадром у свету се све више примењује, јер се показао као рационалнији, јефтинији и перспективнији, па га треба одлучно применити.

Систем војног школства треба ослободити свих догми, шематизма и негативног традиционализма, и окренути будућности. Кроз школовање треба обезбедити стицање широких мултидисциплинарних знања, пре свега из општевојних области. На тај начин се обезбеђују савремене старешине интегралног образовања и високе специјалности.

*

* *

Најважнија је поука да мале и слабије развијене земље, без обзира на тешкоће са којима су суочене, морају посвећивати највећу могућу пажњу безбедности у одбрани од евентуалне агресије, јер свако њено запостављање може да има несагледиве последице, које неће моћи да се ублаже или отклоне неким хитним мерама. Ово тим пре што се заштитни и одбрамбени систем све више заснива на дуготрајним и усклађеним припремама и бројним, веома сложеним активностима на свим нивоима организованости државе, а све мање у самом извршењу. Зато, када се наглашава актуелност и значај ратних припрема у миру, треба узимати у обзир и чињеницу, која се до сада много пута обистинила, да агресор за жртве оружане агресије бира, пре свега, оне земље и народе који нису спремни за одбрану. У вези с тим, могло би се закључити да је степен одбрамбене припремљености неке земље управо пропорционалан степену угрожавања њеног суверенитета. Отуда, добро позната изрека: „У миру више зноја, у рату мање крви“, не само да је и даље значајна, већ је све актуелнија.

Литература:

1. Гавро Алтман, *Варљиви спокој Европе*, „Дневник“, Нови Сад, 1985.
2. Жерар Бодсон, „Нови светски поредак“ и Југославија, Београд, 1996.
3. Група аутора, *Тајна Балкана (геополитички кључ за судбину „верига света“)*, СКЦ, Београд, 1994.

4. Даниген, Џејмс Ф., *Како водити рат*, ВИНЦ, Београд, 1993.
5. Ј. Николај Данилевски: *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ – Досије, Београд, 1994.
6. Џ. Вејл Лоренц, „*Цивилна одбрана*“, ВИНЦ, Београд, 1991.
7. Кристијан Мелон, Жан-Мари Милер и Жак Семлен, *Неоружани отпор*, ВИНЦ, Београд, 1989.
8. М. Радомир Милашиновић, *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.
9. Станислав Оцокољић, *Стратегије суперсила на прагу 21. века*, ВИНЦ, Београд, 1991.
10. Р. Бери Позн, *Извори војне доктрине*, ВИНЦ, Београд, 1992.
11. Богдан Радица, *Агонија Европе*, СКЦ, Београд, 1994.
12. Е. Ричард Симпкин, *Надметање у брзини маневра (о рату у XXI веку)*, ВИНЦ, Београд, 1991.
13. Жарко Шотра: *Утицај технологије на развој војних доктрина и на однос снага*, Центар за стратегијска истраживања, (едиција: *Савремена ратна техника и ратна вештина*), „Савремени стратегијски проблеми“, бр. 8–9, Београд, 1983.
14. *Нови светски поредак и политика одбране*, Управа за стратегијске студије и политику одбране, Савезно министарство одбране, Београд, 1993.
15. *Неоружани облици отпора*, Центар војних школа Војске Југославије, Београд, 1996.